

SZEMLE

T. I. Anyiszimova-Z. E. Ivanova-R. V. Uljanko:

POSZOBIJE PO LEKSZICESZKOJ SZOCSETAJEMOSZTYI SZLOV RUSSZKOVO JAZIKA

(Izd. „Visejsaja skola”, Minszk, 1975)

Rendkívül érdekes és hasznos, a hazai orosz-
oktatást is segítő segédkönyv került nemrég
a hazai idegen nyelvű könyvesboltokba; egy
kb. 40 000 szókapcsolatot tartalmazó „tanács-
adó szótár”, ami az orosz nyelv mintegy 1900
gyakran használt szavának a kapcsolódási tör-
vényszerűségeiről, informálja az oroszul tanuló
és az oroszul tanítókat.

Az idegen nyelvet tanulók és tanítók jelen-
tős része a szókincs gyarapítását legtöbbször
csak az ismeretlen szavak elsajátításának a nö-
velésével tudja elképzelni, s nem gondol
arra, hogy a már ismert szavak más szavak-
kal való kapcsolódási szabályainak a tanulmá-
nyozásával és aktív elsajátításával még in-
tenzívebben fejleszthető a szókincs (pl.
a közép- és felsőfokon), mint az előbb említett
módon.

A nyelv jelrendszer mivoltából következően
minden nyelvnek megvannak a sajátos lexikai
és grammatikai kapcsolódási törvényszerűségei,
amiket az egyén készen kap, ill. készen
kell elfogadnia, s nem nyílik tér az egyéni
„alkotás” számára. Pl. hiába tudom, mit je-
lent oroszul a „tinta” („,csernyila”) és a „ce-
ruza” („,karandás”), mert ebből nem konst-
ruálhatom meg önkényesen a „tintaceruza” orosz
megfelelőjét, mivel az az oroszban „himicsesz-
kij karandas” (a vizsgált tanácsadó szótár 287.
lapja – szó szerint: „vegyi ceruza”).

A szerzők a segédkönyvben 3 igen gyakori
és igen fontos szófaj – kb. 1900 ige, főnév és
melléknév – kapcsolódását adják az oroszul
tanuló és tanító számára, s köztük olyanokat,
amelyeket néha még az orosz nyelvtankönyvek
is eléggé egyoldalúan és felületesen közölnek,
mint pl. az „opozdaty” (=elkésni) ige elől-
járón keresztüli kapcsolódása: „opozdaty na
urok; v tyeatr; k nacsalu csevo;
na 5 minut” (176.).

A lexikai szisztémán belüli kapcsolódást
(„leksziceszkaja szocsetajemoszty”) a szerzők
érdekes módon értelmezik. A szótárban helyet
kaptak a frazeológiai szempontból szabad
kapcsolatok is („zapadnij rajon” 99.), nemcsak
a frazeológiailag kötött kapcsolatok („szur-
nal mod”=divatlap, 91.; „bratszkaja mogila”=
tömegrész, 25.; „ceni na mebel”=bútorárak,
290.). Egyértelműen a kapcsolódáshoz („szo-
csetajemoszty” – „valentnoszty” – „validitas”)
sorolják a szerzők a szintaktikai kapcsolódás 2

típusát: a vonzatot („zsity szcsasztliv-
voj zsziznyju”, 91.), és a tapadást
(„zsity bedno”, 91.), jóllehet ezek nem a
szó lexikai jelentése által determinált kapcsol-
lódások.

A szerzők az illusztrációs példáikat elsősor-
ban a külföldi diákok számára kiadott tan-
könyvekből és segédkönyvekből vették, ami
azért is szerencsés – a szókincsminimum szem
előtt tartása mellett – mert az orosz nyelvre
jellemző, a pedagógiai-nyelvtanítási gyakorlat-
ban többször előforduló lexikológiai kapcsol-
dások kaptak helyet a kiadványban – az egyéb
kapcsolatok mellett. Pl.:

„otszutsztvovaty na uroke” (187.)=hi-
ányozni az óráról;

„piszaty na doszke” (83.)=a táblára ír-
ni;

„opozdaty na urok” (176.)=elkésni az
óráról.

A „tanácsadó szótár” egyik pozitívuma, hogy
legtöbbször rámutat azokra az esetekre is, ahol
szinonim kapcsolódással állunk
szemben; vagyis variánsok lehetségesek:

„osztanovka avtobusza” (182.)=„avtobuszna
osztanovka” (12.);

„podruga po skole” (203.)=„skolnaja pod-
ruga” (203.).

Más külföldiekhez hasonlóan a magyarok szá-
mára sem kevés problémát jelent, hogy a lexi-
kai kapcsolódás során a magyarban „üzem”-nek
elkötöztetett „zavod” és a „gyár”-nak neve-
zett „fabrika” mikor mihez járul. Íme né-
hány eligazító példa a szótár 93. lapjáról:

„kirpicnij zavod”=téglygyár; „csaszovoj za-
vod”=óragyár; „szaharnij zavod”=cukorgyár;
„traktornij zavod”=traktorgyár.

Ugyanakkor:

„bumazsnaja fabrika” (283.)=papírgyár; „obuv-
naja fabrika” (283.)=cipőgyár; „mebelnaja fab-
rika” (283.)=bútorgyár.

Jó szolgálatot tesz ez a munka olyan ese-
tekben is, ahol az igei-főnévi kapcsolódásban az
igei komponens az oroszban más, mint a ma-
gyarban, s ennek ellenőrzésére van szükség: Pl.
a magyarban meglevő „esküt tesz” formá-
nak az oroszban a „daty kljatvu” felel meg
(122.).

Nem vitatkozom, hogy a „glaz” (=szem) fő-
névvel a „goluboj” melléknév kapcsolódik
az oroszban (54.), de előfordulhat a „szin-
nyij” is, amit pl. a „Komszomolszkaja Prav-
da” egyik nemrégie példája is igazol:

„Szinyije, szlovno utrennyeje morje,
glaza szmotrjat na vasz nyeczosidanno szer-
jozno...” (1975. júl. 6-i szám.)

Külön értéke a szótárnak, hogy az orosz
nyelv „savát-borsát” jelentő frazeológiai fordul-
atok „nehézebb” típusaiból is ad néhányat,

jóllehet itt már aligha lehet keresni a lexikológiai kapcsolódást, hisz a legtöbb frazeológiai egységben és idiómában az egyes komponensek elvesztették lexikai jelentésüket.

„padaty v obmorok” (188.)=eláljulni; „prevratyitszja v szluh” (214.)=csupa fül (lett valaki); „babje leto” (137.)=vénasszonyok nyara.

A T. P. Plescsenko és L. F. Szakovec szerkesztésében megjelent tanácsadó szótár tehát igen nagy haszonnal forgatható, s mond bőven újat és hasznosat minden orosz tanár számára – az oroszoktatás bármely szintjén dolgozók is az.

Dr. Hajzer Lajos (Pécs)

Viktor Pekelisz:

KIBERNETIKAI KIS ENCIKLOPÉDIA

A kibernetika ma már az élet minden területére behatol. A gépcodákat alkalmazza a népgazdaság, az orvostudomány, az építészet is többek között. Hogyan működnek ezek a „varázslatos” gépcodák? Erre ad feleletet a szerző egyszerűen és szórakoztatón.

(Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1976.)

Leo Schneider:

HOGYAN ÉRZÉKELÜNK?

A jeles amerikai biológus ebben a könyvében öt érzékszervünkkel – a látás, hallás, ízlelés, szaglás és tapintás –, ismerteti meg az olvasót. Érdekes magyarázatokkal érteti meg a bonyolult élettani folyamatokat és egyszerű kísérletekre ösztönöz.

A kötetet Gustav Schrotter rajzai, valamint elektron- és fénymikroszkóp-felvételek illusztrálják.

(Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1976.)

ARABOK

Irodalmi és politikai antológia. Szerkesztette: Benczik Vilmos. Válogatták: Benczik Vilmos, Abdul-Hamid Dakani, Onody György, Simon Róbert.

Antológia az arab világról, történelmi múltjáról és jelenéről. A középkor híres kalifátusaiba virágzó arab kultúra és a beduin líra máig élő hagyományai, az iszlám és az arab egység, a hajdani arab birodalom és népeinek története, tudósok, utazók, írók, költők műveiből tárul az olvasó elé.

Az antológiából azonban a jelen kor problémáit is megismerheti az olvasó. A mai arab irodalomból válogatott művek mutatják be legérzékletesebben ezt a sajátos és izgalmas világot.

(Kozmosz Könyvek, Budapest, 1976.)

Makszim Gorkij:

AZ ANYA

A regény az 1905-ös orosz forradalmat megelőző időszakot ábrázolja, megőrkítve a szoromói munkások küzdelmét.

A regény főalakja egy tanulatlan munkásasszony, aki a fia oldalán ismeri meg a szocialista tanokat és a helytállás példáját. Ezzel vesz élete gyökeres fordulatot. Élete ettől kezdve telik meg igazi tartalommal.

(Kozmosz Könyvek, Budapest, 1976.)

Honoré de Balzac:

GORIOT APÓ

A francia forradalom utáni időszakban spekulációval meggazdagodott tésztagyáros sorsát mutatja be a szerző. A leányai szeretetért küzdő, ezért mindent feláldozó, becsapott, kifosztott apa megrendítő pusztulását. S nem is lehet másként ott, ahol a pénz a legfőbb társadalmi mozgatóerő, ettől függ minden, még az érzelmek viszonyulása is.

(Kozmosz Könyvek, Budapest, 1976.)

Emil Zola:

GERMINAL

Zola legismertebb és legszebb regényében tízezer sztrájkoló bányásznak állít emléket. Főhőse egy munkát kereső fiatal ember, az eszmélő, öntudatára ébredő munkás, aki küzdelmet vív megélhetéséért, életben maradásáért, szerelméért, legegységesebb emberi jogaiért.

(Kozmosz Könyvek, Budapest, 1976.)

FÖLTÁMADOTT A TÉNGER...

Az 1848–49-i magyar forradalom és szabadságharc irodalmából.

Válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Lukácsy Sándor.

Az 1848–49-i magyar forradalom és szabadságharc, Engels szavaival szólva, megszerezte Magyarországnak „az egész művelt világ nagyrabecsülését”.

A forradalom és szabadságharc tengeri irodalmából szépprózai válogatást tartalmaz a kötet.

A kötet első része az események krónikáját tartalmazza, a korabeli riportok és emlékezések tükrében.

A kötet második része a korszak eszmevilágának tükröződése az azóta eltelt korok íróinak műveiben.

(Kozmosz Könyvek, Budapest, 1976.)